
гносеологічних і природознавчих питань (хоч вони були далеко не другорядними, як і в мисленні Західної Європи), а довкола питань історичної долі і правди кружляла українська духовність минулих сторіч. Тому братчики і революціонери-демократи – це творці та предтечі світогляду сучасного українства.

Література

1. Чижевський Д. Романтика /Д.Чижевський //Енциклопедія українознавства. – К., 1995. – С.753-760.
2. Гердер И.Г. Избранные сочинения /И.Г.Гердер. – М. – Л., 1959.
3. Чижевський Д. Філософія Г.С.Сковороди /Д.Чижевський. – Варшава, 1934. – 221 с.
4. Костомаров М. Дві руські народності /М.Костомаров; [пер. О.Кониський, передслово Д.Дорошенка]. – Київ: Ляйпціг, 1920. – 111 с.
5. Липинський В. Листи до братів-хліборобів про ідею і організацію українського монархізму: Лис. 1919-1920 рр. /В.Липинський //Українська суспільно-політична думка в ХХ ст.: Документи і матеріали. – Мюнхен: Сучасність, 1983. – Т.1. – С.483-506.
6. Чижевський Д. Нарис з історії філософії на Україні /Д.Чижевський. – Мюнхен, 1983. – 175 с.
7. Костомаров М. Книги буття українського народу /М.Костомаров. – К.: Либідь, 1991. – С.3-38.
8. Куліш П. Історія України //Філософська і соціологічна думка /П.Куліш. – 1994. – №11-12. – С.162-164.
9. Кирило-Мефодіївське товариство: у 3 т. – К.: Наук. думка, 1990. – Т. 2. – 696 с.
10. Огородник І.В., Огородник В.В. Історія філософської думки в Україні /І.В.Огородник, В.В.Огородник. – К.: Вища школа, знання. – 1999. – 543 с.

Summary

Troyansky V. The Philosophy of Ukrainian Romanticism and National Idea. The article considers the specifics of Ukrainian Romanticism and its influence on the national idea. It is shown that the Ukrainian culture and Ukrainian consciousness belongs to the European cultural circle, the sphere of Western spirituality. However, in the center of the Ukrainian attitude and outlook are historical and sociological problems. Keywords: Ukrainian Romanticism, national idea, democracy, Ukrainian culture, Ukrainian consciousness.

УДК 111.85 (091)

© Віктор Чернишов

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

ЕСТЕТИЗМ ЯК ОДНА З ГОЛОВНИХ РИС ХАРАКТЕРУ Й ТВОРЧОСТІ Г.СКОВОРОДИ

Розкривається роль естетизму в житті й творчості Г.Сковороди. Спираючись на тексти самого філософа та його першого біографа М.Ковалинського, а також результати попередніх наукових досліджень, автор доводить, що естетизм був однією з головних рис характеру мислителя, становлення якої здійснювалося під впливом двох потужних чинників: низової культури козацько-селянського середовища та високої культури Православної церкви. Ключові слова: Г.Сковорода, естетизм, мислення, світ, краса, богослужіння, філософія.

При першому знайомстві твори Г.Сковороди справляють приголомшливе враження, передусім за своєю формою. Зміст думки мислителя прояснюється для читача пізніше (іноді навіть не з першого разу). Літературна форма, в яку мислитель «зодягає» свої думки, є доволі незвичною. Мало чим допомагають і щось пояснюють тут посилання на барокову традицію, що у сквородинознавчих студіях стали вже звичними (Д.Чижевський, Д.Багалій, Д.Оляничин, П.Житецький, М.Сумцов, Л.Ушкалов, О.Кульчицький, І.Мірчук, М.Шлемкевич, В.Янів, І.Бондаревська, В.Левченко та багато інших). Творчий доробок Г.Сковороди виглядає дивним і незвичайним на тлі вченої барокової писемності, так само як він видається дивним і приголомшливим у ширшому контексті.

На нашу думку, суть справи тут лежить глибше, ніж у поясненні посиланнями на той історичний період та естетичні вподобання часу. Здається, що таке ж незвичне й

приголомшливе враження, яке твори Сковороди справляють на сучасних читачів, вони справляли і на його сучасників. Так, наприклад, за свідченням самого Сковороди, його «Ікону Алквіадську» не зрозумів його брат Юстин Звіряка, хоча й «был типографом и забавлялся книгами еллинскими и римскими» [5, с.32], тобто людиною достатньо обізнаною у книжній справі, в тому числі й у сучасних традиціях письменства. Другий приклад – у листі до М.Ковалинського від 26 вересня 1790 року Сковорода повідомляє, що той самий твір не зрозумів Яків Правицький: «Іаков мой к сей моей «ДщерѢ» (мається на увазі твір «Ікона Алквіадська». – В. Ч.) простудился. Замарал в ней и мое и кому поднесена имя (тобто закреслив імена Сковороди і Тевяшова. – В. Ч.)» [там само, с.357].

Причина такого нерозуміння (й часто неприйняття) творів Сковороди лежить, на нашу думку, передусім, у їх особливому ідейно-естетичному спрямуванні (що відобразилось як на формі, так і на змісті творів мислителя), що було внутрішньо гармонічним для самого Г.Сковороди, втім, анахронічним для тієї доби, коли він жив і творив. Отже, можна припустити, що естетичне спрямування Г.Сковороди вкорінене радше у глибинах його особистісних рис і нахилів, ніж у зовнішньому історичному оточенні й традиціях. Усе це робить *актуальним* дослідження естетичного складника характеру та світогляду українського мислителя.

Потрібно сказати, що незважаючи на те, що існує певна кількість праць, присвячених дослідженню естетичних особливостей творчості Г.Сковороди (І.Бондаревська, В.Левченко, Л.Софронова, Л.Ушкалов, В.Шевчук та ін.) та його внеску «до арсеналу засобів художньої культури» (В.Левченко) – його мови, літературної форми його творів, його художньо-образної системи, тощо, втім, нам не зустрілася жодна, в якій би було ґрунтовно проаналізовано естетичні засади його світогляду чи естетизм як одна з визначальних рис його характеру.

* * *

Сприйняття зовнішнього світу, естетична краса уречевлена у природному світі, відіграла в житті Г.Сковороди надзвичайно важливу роль. Здається, він мав певну вроджену схильність до прекрасного – природну чутливість, якусь інтуїтивну естетичну проникливість. Саме тому, окреме й унікальне місце у світогляді Г.Сковороди займає його ставлення до видимої природи – оточуючого світу. Цей факт уже привертав увагу дослідників. Так, наприклад, Д.Багалій, з цього приводу, писав: «Чистим джерелом невичерпних радощів була для Г.С.Сковороди природа, серед якої він проводив більшу частину свого часу. Він не любив <...> міст, з більшою прихильністю ставився до сел, але і в цих останніх обирав пустелі, цебто найсамотніші місця – ліси, садки, пасіки, тощо» [1, с.145]. Сучасний дослідник творчості Г.Сковороди М.Кисельов також відзначив цей особистісний аспект у ставленні мислителя до довкілля: «Хтонічні» (як сказав би К.Юнг) здатності душі Г.Сковороди нероздільними узами пов'язували його з природою, Землею, Світом» [2, с.44]. Це замилювання устроєм й гармонією світобудови збереглося у Сковороди до кінця його життя й поклало помітний відбиток на його творчість.

Природниче оточення вгамовувало яву й, у певний спосіб, емоційно налаштовувало. М.Ковалинський підкреслює особливу любов Г.Сковороди до прогулянок на природі: «Часто в свободные часы от должности своей удалялся в поля, рощи, сады для размышления. Рано поутру заря спутница ему бывала в прогулках его и дубравы собеседники глумлений его» [3, с.443]. Любов до тривалого перебування на лоні природи, здається, ще більше розвила у Сковороди вроджену схильність до споглядання. За зауваженням Л.Софронової, «сам філософ постійно звертає увагу на картини природи й описує години проведені у спілкуванні з нею» [6, с.34]. Ця схильність була гармонійним елементом естетизму Г.Сковороди, вона чітко простежується упродовж усього його життя та творчості. Сковорода приділяє значну увагу ландшафту тих місць, де він мешкає чи зупиняється. Так, наприклад, у листі до М.Ковалинського від 26 вересня 1790 року він пише: «НынѢ скитаюся у моего Андрея Иван[овича] Ковалевскаго. Имам моему монашеству полное упокоение, лучше Бурлука. Земелька его есть нагорня. ЛѢсами, садами, холмами, источниками распещрена. На таком мѢстѢ я родился возлѢ Лубен» [5, с.357]. М.Ковалинський повідомляє, що Сковорода: «ради приятных положений природы жительствовавал у Щербинина в Бабаях, в ИвановкѢ у Ковалевскаго, у друга своего в ХотетовѢ, в монастырях Старо-Харьковском, Харьковском училищном, Ахтырском, Сумском, Святогорском, СѢннянском и проч.» [3, с.464; курсив мій. – В. Ч.].

У своїх творах Сковорода також залюбки описує особливості природного середовища, в яке він поміщає своїх персонажів, і яке їх також у певний спосіб емоційно налаштовує. Так, на початку діалогу «Асхань» (доречі, «Асхань», Сковорода інтерпретує як «Краса». – В. Ч.), Памва, один із персонажів його діалогів, говорить: «Прекрасное утро, пресвѣтлый сей воскресения день. Сей веселый сад, новый свой лист развивающий. Сія в нем горняя бесѣдка, священнѣйшим Библии присудствием освященная и ея ж картинами украшенная. Не все ли сіе возбуждает тебе к бесѣдѣ?» [4, с.202]. В іншому місці, на початку твору «Бесѣда 1-ая, нареченная Observatorium (Сіон)», вже інший учасник діалогів Григорій (який зазвичай репрезентує позицію самого Сковороди) не приховує свого естетичного захоплення: «О бесѣдка! О сад! О время лѣтнее! О други мои! Восхищаюсь веселием, видя вас, моих собесѣдников» [там само, с.282]. В «Разговоре пяти путников о истинном щастии в жизни» Сковорода так описує становище одного з персонажів – Обсерватора (який репрезентує споглядальну силу людської душі): «Отсель живое око его взирало с веселою жадностью через рѣки, лѣса, стремнины, чрез пирамидных гор верхушки на блистающий издали замок, который был дом отца его и всей мирлюбной фамилии, конец и вѣнец всѣх подорожных трудов» [Там само, с.326].

Коментуючи постійні звернення Г.Сковороди до описів природного середовища, Л.Софронова зауважує: «У цьому бачиться не тільки звичайна любов до природи, яка, справді, була властива філософу, а щось більше. Ця любов переросла у прагнення прочитати книгу природи, прозріти її вищий смисл. Г.Сковорода всіляко демонструє єднання зі світом природи, намагаючись відкрити її глибинні смисли» [6, с.34-35]. Природна краса багато в чому підносила Г.Сковороді вихідні пункти, первинний «матеріал» його філософії. Здається, перші його філософські роздуми були саме розмірковуваннями над красою природи, смислом її існування та законами, зв'язком між причинами і наслідками тощо.

Тонке відчуття прекрасного, яким природа рясно обдарувала Г.Сковороду, виявилось вже на восьмому році його життя: «Григорій, – пише М.Ковалинський, – по сьомому году от рождения примѣтен был склонностью к богочтению, дарованием к музыкѣ, охотою к наукам и твердостью духа. В церквѣ ходил он самоохотно на крилос и пѣвал отменно, приятно» [3, с.440].

Цей короткий фрагмент «Життя Г.Сковороди», написаного М.Ковалинським, є надзвичайно цінним для розуміння психологічних основ естетизму Г.Сковороди. Він свідчить про те, що з дитинства майбутній мислитель відзначався яскраво вираженою особистою вдачею, великою цікавістю до пізнання, та особливою схильністю до сприйняття й відтворення певних художніх форм – музики, співу тощо.

Дитинство Г.Сковороди проходило в козацько-селянському середовищі Гетьманщини. В культурному плані воно було зумовлене двома чинниками: традиційним пластом низової (народної) культури та високою культурою Православної церкви, що безумовно позначилося на його світогляді.

У світогляді Г.Сковороди певна роль належить фольклорному елементу. Сьогодні, в епоху тотальної зайнятості, комп'ютерних технологій, люди дедалі більше втрачають здатність розповідати, тоді як у XVIII столітті ситуація була зовсім іншою. Пісні, казки, фавули і байки становили невід'ємну канву людського існування, його «світле тло», що забарвлювало сірість буденності, вносило до нього певний інтелектуальний елемент.

Г.Сковорода зберіг до них тепле ставлення впродовж усього свого життя. Відлуння низової культури можна побачити і в дотехах і жартах (та й у самому стилі) праць Сковороди. На сторінках його творів досить часто можна зустріти народні прислів'я. Багато в чому саме народний елемент, здається, викликав до життя байкарську діяльність мислителя – його відомі «Басни Харьковскія».

Окремим різновидом низової культури був інститут кобзарства – кобзарі й лірники (дуже схожі на давньогрецьких рапсодів), переходячи від села до села й від міста до міста, всюди співали про сумні й радісні (щоправда, частіше про сумні) сторінки минувшини і бувальщини, а особливо про козацьку славу.

М.Ковалинський повідомляє про схильність Г.Сковороди до музики та музичної творчості: «Любимое, но не главное упражнение его была музыка, которою он занимался для забавы и препровождал праздное время <...> он сочинил многія пѣсни в стихах и сам играл на скрипкѣ, флейтраверѣ, бандорѣ и гусях приятно и со вкусом» [3, с.459]. У цій схильності

також можна побачити відлуння дитячих вражень і вплив того культурного середовища, в якому проходило дитинство майбутнього мислителя.

Іншим чинником, яким визначалося середовище, в якому проходило життя Г.Сковороди, була (висока) культура Православної церкви. У дитячі роки, головним джерелом його прилучення до цієї культурної традиції було православне богослужіння. Відомо, що з дитинства й упродовж усього свого життя Г.Сковорода надзвичайно любив церковне богослужіння – про це маємо свідчення як М.Ковалинського, так і самого Сковороди, в його епістолярній спадщині. До того ж, і твори Сковороди несуть на собі виразний відбиток церковнослов'янської мови – богослужбової мови Православної церкви.

М.Ковалинський писав про улюблений наспів Сковороди, це ірмос – православний богослужбовий спів: «Любимое же и всегда почти твердимое им пѣніе его было сей Иоанна Дамаскина стих: «Образу златому на полѣ Деирѣ служиму тріе твои отроцы не брегоша безбожнаго велѣнія» и проч.» [3, с.440]. Ковалинський також говорить про те, що вже у зрілі роки Сковорода займався літургійною творчістю: «Он (Г.Сковорода. – В.Ч.) сочинил духовные концерты, положи нѣкоторые псалмы на музыку, так же и стихи, пѣваемые во время литургии, которых музыка преисполнена гармонии простой, но важной, проницающей, плѣняющей, умиляющей. Он имѣл особую склонность и вкус к ароматическому роду музыки (тобто музиці з певним смисловим навантаженням, що виражає певну ідею. – В.Ч.)» [там само, с.459].

На нашу думку, можна погодитися з висновком Л.Софронової, що «через музику він (Сковорода. – В.Ч.) прагнув проникнути у світ релігійних значень, до неї звертався з тим, щоб представити Всесвіт, Бога й людину» [6, с.34].

Вірогідно під впливом богослужбової традиції Православної церкви у Сковороди розвивається і схильність до поезії та символічного мислення, яка з роками тільки зміцнилася. Справді, читаючи вірші Сковороди, не можна позбутися думки про те, що не в останню чергу він надихався поезією православного богослужіння. З іншого боку, його поезія несе на собі і певний відбиток фольклорних традицій і традицій світської книжної писемності та поезії.

В свідомості Сковороди служіння поета зближується з пророчим служінням. На це звернули свою увагу ще В.Шинкарук та І.Іваньо: «Люди, які мають талант створювати фігури, символи, і є, на його (Г.Сковорода. – В.Ч.) думку, справжніми поетами – творцями і пророками. Цей факт ототожнення поета з пророком, який сповіщає про Бога та Божі істини, дуже характерний для світогляду Сковороди» [7, с.55]. Власне саме пророки, на думку українського старця, і є істинними поетами [див.: 4, с.267], а світська поезія є лише недосконалим мавпуванням пророчого стилю. У свідомості Г.Сковороди саме натхненна мова пророків викликала до життя міфологічні уявлення про муз: «Афанасій. Я се каждый день пою. Я веселіе весьма очень люблю. Я тогда только и радостен, когда весел. Люблю пророков, если они одно веселіе нам поют. Не их ли рѣчи нарѣченны от древних Музами? Григорій. Так точно. Их пѣніе есть то вѣщаніе веселія. И сіе-то значит еллински: ευαγγέλιον, а затыкающий от сих пѣвцов уши свои нарѣчался ἄμουσος сирѣчь буій, безкусный дурень, еврейски – Навал, римски Fatuus... Противный же сему Σοφός, или Philosophus. А пророк – профитіе, сирѣчь просвѣщатель, или звался – Ποιητής, сирѣчь творец» [там само, с.284-285].

Схильність до поезії позначилася на всій творчості Г.Сковороди. Саме нею, на нашу думку, може бути пояснений і факт того, що у виборі між поняттєвою, аналітичною мовою схоластичної вченості та символічною, образною синтетичною мовою поезії й міфології, якій Сковорода майже беззастережно надає перевагу: «Пусть учит без притчей тот, кто пишет без красок! Знаешь, что скоропись без красок, а живопись пишет красками. Но во обоих, как в Мойсейской купинѣ, дѣйствует тойжде язык огненный, если только мы сами не лишены онаго языка: «Начаша глаголати стран[ными] языки». Пускай, напримѣр, книжник, сирѣчь муж учоный, напишет сентенцію сію: «Бѣс скуки мучит душу». Без сумнѣнія, сердце его отрыгнуло, а трость его написала слово благое. Но чем лучша трость книжника-скорописца от кисти книжника-живописца, если он невидимое скучных мыслей волнованіе изобразил утопающим человѣком?» [там само, с.283].

Символічний стиль мислення, який так часто називають однією з оригінальних рис Г.Сковороди, здається, також має своє коріння у православній свідомості та символіці православного церковного богослужіння. Тут можна згадати не тільки про теологічну («світло», «джерело») та поетичну («сонце правди», «море житейське»), а й про обрядну символіку – символіку дій і жестів, символіку речей і одягу, що є такою характерною для православного

церковного богослужіння. Все це, на нашу думку, свідчить про особливу роль православної духовності й богослужіння у формуванні естетичних вподобань українського мислителя.

Отже, можна сказати, що естетичний смак майбутнього мислителя сформувався під впливом двох чинників: народної, низової культури та високої культури Православної церкви. Головними чинниками, які брали безпосередню участь у формуванні естетизму Г.Сковороди, були його любов до природи і схильність до сприйняття й відтворення художніх форм, мистецтв – музики, поезії, риторики тощо.

Здається, саме захоплення природною красою зробило «природу» вічною «героїнею» творів Г.Сковороди (достатньо пригадати його вчення про дві природи). Втім, він давав собі раду в тому, що видима краса природи не може існувати сама-собою, не маючи початку й кінця, безцільно. Природа видима, речовинна, тлінна для Сковороди сама є радше великим художнім витвором Божественного мистецтва. Бог, за Сковородою, у ставленні до світу й природи є безпосереднім Творцем і Промислителем, він «непрестанно в препорціях или размѣрах упражняется, выдѣливая по разным фигурам, напримѣр: травы, дерева, звѣрей и все прочее; а еврейскіе мудрецы уподобили его горшечнику...» [там само, с.146-147].

За своїм устроєм, світ, який Г.Сковорода розуміє як *κόσμος*, – тобто впорядковане, гармонійне ціле – не є моністичним. Він складається не тільки з речовинної, а ще й з іншої природи – прихованої, невидимої, тасмничої, божественної. Світ виникає тільки у взаємодії цих природ, у їх погодженні й злагоді, – в противному разі він приречений бути не *κόσμος*-ом, а *χάος*-ом.

Краса, яка приваблює й зачаровує у тлінній природі, її лад і гармонія їй не належить. Г.Сковорода дає собі раду в тому, що, насправді, його любов до природи продиктована прагненням до чогось вищого, таким собі «інстинктом надприродного» (Е.Андегілл). Друг, один з учасників діалогу «Наркісс», що репрезентує позицію самого Сковороди, з цього приводу говорить: «Не удивляйся, душа моя! Всѣ мы любопрахи. Кто только влюбился во видимость плоти своя, не может не гаяться за видимостью во всем небесном и земном пространствѣ. Но для чего он ея любит? Не для того ли, что усматривает в ней свѣтлость и пріятность, жизнь, красоту и силу?..» [там само, с.170]. Все це ознаки присутності в речовинній природі іншої, вищої, нетлінної, Божественної Природи. Саме тут криється коріння самолюбності Наркіса, який «прозрѣл во водах своя тлѣни красоту свою, тот не во внѣшность кую-либо, ни во тлѣни своего воду, но в самага себе и в самую свою точку влюбится» [там само, с.154]. Втім, на думку Сковороди, це навіть не його краса; до Наркіса, як і до будь-якої іншої створеної істоти можуть бути звернені слова Друга: «Ты-то тѣнь, тма и тлѣнь! Ты соніе истиннаго твоего человека. Ты риза, а он тѣло. Ты привидѣніе, а он в тебѣ истина. Ты-то ничто, а он в тебѣ существо. Ты грязь, а он твоя красота, образ и план, не твой образ и не твоя красота, понеже не от тебе, да только в тебѣ и содержит, о прах и ничто!» [там само, с.163].

Властивості видимого світу, за Сковородою, не є властивостями самої речовини. Сама собою речовина не є «чимось» (форми речей є нематеріальними), а тому є «ніщо», і тільки «нѣчтось» («щось»), як висловлюється український мислитель, може зробити її «чимось», «Но сіе нѣчтось есть всему глава и конечная красота Десницы Божія, всякое дѣло совершающія» [там само, с.422]. Видима, речовинна природа має у своїй основі зовсім іншу, відмінну, неречовинну, духовну реальність, Божественну Натуру – воління й думки Бога: «Какое, – так разсуждал он, – есть основание первонаачальное тварей? Ничто. Воля вѣчная, возжелав облещи совершенства свои в явленіе видимости, из ничего произвела все то, что существует мысленно и тѣлесно. Сіи желанія воли вѣчной одѣлись в мысленности и мысленности – в виды, виды – в вещественные образцы» [3, с.440], – свідчить М.Ковалинський. Саме тому, краса, на думку Сковороди, є цілковито результатом Божественної діяльності, видимим результатом Божественного мистецтва: «Сія красота называлась у древних препон – *decorum*, сієсть благолѣпіе, благоприличность, всю тварь и всякое дѣло осуществляющая, но никоим человеком правилам не подлежащая, а единственно от Царствія Божія зависящая» [4, с.424-425].

Тобто краса має неречовинний характер, вона є трансцендентальною присутністю трансцендентного у світі, причому саме нею зумовлене існування світу як гармонійного цілого, саме вона визначає цілі існування цього світу, робить його прекрасним і корисним.

Сковорода постійно підкреслює зв'язок істинної краси з користю: «У нас полза со красотой, красота же с ползой нераздѣльна. Сія благодвоеобразна, и мати и дѣва, и дѣвствует и раждает едину дщерь. Она нарицается еврейски – Анна, римски – Флора, славенски же – честь, цѣна, но безцѣнная, сирѣчь благодатная, дарная, даремная. Баба же ея нарицается еллински – Ананка, прабаба же – Еуа, сирѣчь жизнь, живый и вѣчно текущій источник. Сей есть Премудрость и

Промысл Божій, напаяющій без цѣны и сребра тварь всякую всѣми благами. Отец, Сын и Святыи Дух» [5, с.98]. Зв'язок з користю робить красу *корисною*, що зумовлюється й її «родоводом»: від життєвої доконечності (Ананка), життя (Єва) та самого триосібного Бога.

Корисність істинної краси забезпечує її телеологічну спрямованість, скерованість до певної вищої мети. Краса позбавлена корисності, за Сковородою, є хибною красою (точніше, хибним є її сприйняття у відриві від користі). Краса, сприйнята сама собою, зроблена метою самої себе, тобто «краса задля краси», яка не дає людині нічого крім нетривалої насолоди, є згубною, у разі такого сприйняття світ уже постає не корисним, а згубним: «О міре, міре, міре украшєнный! /Весь притворный, весь гробе поваплєнный! /Прелщаешь старых, младыя и дѣти. /В прелести вяжешь, аки птенцы в сѣти. /Свѣт кажется украшєнный, /Но он, как гроб поваплєнный, /Внутри же его выну, зрю мерзость едину» [там само, с.69]. Власне, такий погляд на красу, на думку Г.Сковороди, є суб'єктивним і гріховним, він свідчить про духовну сліпоту того, хто дивиться, – це, власне, так само як відносити на рахунок матерії красу речовинної реальності, й не бачити її прихованих духовних засад – справжніх причин цієї краси.

* * *

Висновки. Підводячи підсумок за результатами цього короткого аналізу естетичного складника характеру і творчості Г.Сковороди, потрібно відзначити, що увага до зовнішнього світу й глибоке переживання краси, відчуття прекрасного дають змогу говорити про те, що *естетизм* є однією з визначальних рис як характеру, так і творчості Г.Сковороди.

Цей сковородинівський естетизм є доволі багатограним явищем. З одного боку, він уходить своїм корінням у глибини його внутрішньої, психічної будови, духовного складу особистості мислителя, тоді як з іншого, він здобував оформлення і упродовж життя Г.Сковороди.

Відомо, що формування естетичних смаків і пріоритетів відбувається в дитинстві. У результаті проведеного аналізу можна говорити про те, що формування естетизму Г.Сковороди було зумовлене двома істотними культурними чинниками: низовою культурою козацько-селянського середовища, в якому протікало дитинство майбутнього філософа, та високою культурою Православної церкви, до якої юний Григорій мав змогу долучитися через церковні співи та богослужіння.

Естетизм як риса характеру Г.Сковороди виразився в його любові до природи, мистецтв і надзвичайній схильності до споглядання. Також можна припустити, що багато в чому саме естетизмом зумовлені *спосіб мислення* Г.Сковороди, *стиль* і *форма його творів*, та й сам *метод його філософування*. Можливо, саме в його естетизмі криється причина тієї безумовної переваги, яку він надавав символам і символічному (синтетичному) мисленню перед мовою понять і дискурсивним (аналітичним) мисленням.

Література

- 1.Багалій Д.І. Український мандрований філософ Г.С.Сковорода [Текст] /Д.І.Багалій. – К., 1926. – 397 с.
- 2.Кисельов М. Цілісний світ Г.Сковороди і сучасність [Текст] /М.Кисельов //Сковорода Григорій: образ мислителя. – К., 1997. – С.40-46.
- 3.Ковалинський М.І. Жизнь Григорія Сковороды [Текст] /М.І.Ковалинський //Сковорода Г.С. Повне зібрання творів у двох томах. Том 2. – К.: Наукова думка, 1973. – С.439-476.
- 4.Сковорода Г.С. Повне зібрання творів у двох томах. Том 1 [Текст] /Г.С.Сковорода. – К.: Наукова думка, 1973. – 532 с.
- 5.Сковорода Г.С. Повне зібрання творів у двох томах. Том 2 [Текст] /Г.С.Сковорода. – К.: Наукова думка, 1973. – 574 с.
- 6.Софронова Л.А. Три мира Григория Сковороды [Текст] /Л.А.Софронова. – М.: Индрик, 2002. – 464 с.
- 7.Шинкарук В.І. Григорій Сковорода [Текст] /В.І.Шинкарук, І.В.Іванько //Сковорода Г.С. Повне зібрання творів у двох томах. – К.: Наукова думка, 1973. – С.11-57.

Summary

Chernyshov V. Aestheticism in G. Skovoroda's Personality. The article deals with the role of aestheticism in G. Skovoroda's personality and his life. Based upon the texts by Gregory Skovoroda himself and by his first biographer M. Kovalynsky, as well as upon the results of studies by preceding scholars, the author states the aestheticism is one of the main features in the Skovoroda's personality. The genesis of the aestheticism, on opinion of the author, was influenced with two powerful factors: the local folk culture of Cossacks' and peasants' environment, as well as with the high culture of the Orthodox Church. **Keywords:** G. Skovoroda, aestheticism, thinking, world, beauty, worship, philosophy.